

Piotr Towarek¹

Wydział Teologii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Janowi Nepomucenowi

[Great Musical Forms Dedicated to St. John of Nepomuk]

Streszczenie: Autor przybliży w zarysie wielkie formy muzyczne dedykowane św. Janowi Nepomucenowi (zm. 1393). Rozwój tego typu twórczości nastąpił w związku z beatyfikacją (1721) i kanonizacją (1729) tego męczennika z Pragi. Wiązało się to z powstawaniem dużej liczby oratoriów (Porsile, Balbi, Reutter starszy, Reutter młodszy, Monza, Caldara, Porpora, Stehlík), których treść oparta była na legendach oraz żywocie męczennika (Balbin, Pfeffel). Oprócz nich, ważną grupę kompozycji stanowią litanie ku czci św. Jana Nepomucena (Manschinger, Š. Bixi, F.X. Bixi, Koutník, Schenkirž, Gsur, Vocet), kantata *Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému* (Ryba), a nade wszystko msze związane z jego imieniem (Caldara, Vogl, Leo, Haydn) oraz propria mszalne (Dittersdorf, Predieri, Ziegler, Fischer, Zach, Kratochvíl, Líněk, Vogt, Jacob, Ebner). Ich przeznaczeniem były obrzędy liturgiczne i nabożeństwa dedykowane świętemu, jednak niektóre ze wskazanych dzieł (litanie, motety, arie) służyły też potrzebom organizowanemu od 1715 r. na wodach Wełtawy w Pradze projektowi pt. *Musica navalis* (Muzyka na łodziach, Zakon Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą). Pamięć o praskim męczenniku na gruncie muzyki XX i XXI w. potwierdzają cykle mszalne (Říhový, Piskáček) oraz muzyka kantatowa i oratoryjna (Thuri, Ille, Bernátek, Marek). Świadczą też o tej pamięci kompozycje, które powstały poza granicami Czech, m.in. w Austrii (Spitzner), Polsce (Derlf), Chorwacji (Ebner), a nawet w USA (Karczyński) i Wenezueli (Montero). Przywołane w artykule dzieła muzyczne uzupełniają znany nam obraz św. Jana Nepomucena, wskazując (hagiologia aspektowa), że jest on: mężnym wyznawcą Chrystusa, przeciwnikiem wszelkiej tyranii, patronem spowiedzi i spowiadających się, opiekunem pracujących na wodzie, a także patronem narodu czeskiego i jego tożsamości (zob. kantata Ryby, związek z ideą cyrylo-metodjańską).

Summary: The author provides an overview of the great musical forms dedicated to St. John of Nepomuk (d. 1393). The development of this type of work was linked to the beatification (1721) and canonisation (1729) of this martyr from Prague. This led to the creation of a large number of oratorios (Porsile, Balbi, Reutter the Elder, Reutter

¹ Piotr Towarek, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, piotr.towarek@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-5809-5060>.

the Younger, Monza, Caldara, Porpora, Stehlík), which content was based on legends and the life of the martyr (Balbin, Pfeffel). In addition to these, an important group of compositions are the litanies in honour of St. John of Nepomuk (Manschinger, Š. Brixi, F.X. Brixi, Koutník, Schenkirž, Gsur, Vocet), the cantata *Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému* (Ryba), and above all masses associated with his name (Caldara, Vogl, Leo, Haydn) and mass propriums (Dittersdorf, Predieri, Ziegler, Fischer, Zach, Kratochvíl, Línek, Vogt, Jacob, Ebner). They were intended for liturgical rites and services dedicated to the saint, but some of the mentioned works (litany, motets, arias) also served the needs of the musica navalis project (music on boats, Order of the Knights of the Cross with the Red Star), organised since 1715 on the waters of the Vltava River in Prague. The memory of the Prague martyr in 20th- and 21st-century music is confirmed by mass cycles (Říhový, Piskáček) and cantata and oratorio music (Thuri, Ille, Bernátek, Marek). This memory is also evidenced by compositions created outside the Czech Republic, including in Austria (Spitzner), Poland (Derlf), Croatia (Ebner), and even in the USA (Karczyński) and Venezuela (Montero). The musical works mentioned in the article complement our image of St. John of Nepomuk, indicating (aspectual hagiography) that he is a courageous follower of Christ, an opponent of all tyranny, the patron saint of confession and confessors, the protector of those who work on the water, and also the patron saint of the Czech nation and its identity (see the cantata Ryby, connection with the Cyril and Methodius idea).

Słowa kluczowe: św. Jan Nepomucen, muzyka, oratorium, litania, msza, musica navalis, hagiologia aspektowa.

Keywords: St. John of Nepomuk, music, oratorio, litany, mass, musica navalis, aspect hagiology.

Jan Nepomucen to jeden z najbardziej rozpoznawalnych i popularnych dziś świętych Kościoła, przynajmniej w Europie. Urodził się ok. 1350 r. w miejscowości Nepomuk lub Pomuk w południowo-zachodnich Czechach (Kuźmiak K., 1997; Vlček E., 1993²; Babuchowski A., 2007; Marek A., 2023). Studiował prawo na uniwersytetach w Pradze i Padwie. Około 1380 r. przyjął święcenia kapłańskie, został kanonikiem kapituły katedry św. Wita w Pradze oraz proboszczem praskiej parafii św. Galla. Od 1389 r. pełnił urząd wikariusza generalnego arcybiskupa praskiego Jana z Jenštejna i jako jego prawny doradca uczestniczył w poważnym sporze z królem czeskim Wacławem IV Luksemburskim (Babuchowski A. 2007, s. 67). Z rozkazu króla został aresztowany, torturowany, a następnie utopiony w rzece Wełtawie. Stało się to prawdopodobnie 21 marca 1393 r. Późniejsza tradycja mówi o próbie wymuszenia na Janie zdrady tajemnicy spowiedzi królowej Joanny, żony Wacława (Hochleitner J., 1996). Zwłoki księdza Jana wydobyte z Wełtawy pochowano najpierw w kościele

² Autorem książki jest prof. Emanuel Vlček. Zawiera ona dokumentację badań antropologicznych relikwii św. Jana Nepomucena, jakim poddano je w 1972 r. W trakcie tych badań potwierdzono autentyczność szczątków z grobu przy ołtarzu św. Jana Nepomucena w katedrze św. Wita w Pradze. Należały one do św. Jana Nepomucena. Jego ciało wrzucono do rzeki Wełtawy już martwe, po zadanych uprzednio torturach, które spowodowały zgon. Tzw. relikwia języka składa się z dobrze zachowanych do dziś tkanek miękkich.

Świętego Krzyża, a potem w katedrze praskiej. Wydarzeniom tym towarzyszyło już wówczas przekonanie o jego świętości i męczeństwie, co potwierdza list abp. Jana z Jenštejna do papieża Bonifacego IX. Autor listu informuje o tragicznych wydarzeniach, używając jednocześnie w stosunku do zamordowanego księdza określenia „Sanctus Martyr”. Rozwijający się od średniowiecza kult męczennika Stolica Apostolska zaaprobowwała i potwierdziła poprzez beatyfikację (1721, Innocenty XIII), a w kilka lat później jego kanonizację (1729, Benedykt XIII) (Kuźmiak K., 1997, k. 812). Obchód liturgiczny ku czci nowego świętego wyznaczono na dzień 16 maja (w Polsce 21 maja), a jego doczesne szczątki złożono w specjalnie wybudowanym w praskiej katedrze mauzoleum (1736). Tym kanonicznym procesom towarzyszyło tworzenie formularzy mszalnych i tekstów oficjum brewiarzowego (Hochleitner J., 2009, s. 127–128)³, budowa kościołów i kaplic dedykowanych świętemu, a także powstanie dzieł sztuki (Knapieński R., 2002), obrazów, rzeźb, figur oraz pomników, które najczęściej lokowano na mostach nad rzekami (Hochleitner J., Scheer I., 1998; Marek A., 2023, s. 405–407). Do rozkwitu kultu nowego męczennika przyczynili się w sposób szczególny jezuita oraz opublikowany w 1725 r. żywot świętego *Vita Beati Ioannis Nepomuceni*, (zob. Balbin B., Pfeffel J.A., 1725). Wpłynął on z całą pewnością na ukształtowanie się wizerunku św. Jana Nepomucena na gruncie liturgii, pobożności ludowej, czy też pieśni kościelnej⁴, zwłaszcza jako patrona tajemnicy spowiedzi i spowiadających się, a także patrona tonących, czy też opiekuna pracujących na wodzie. Żywot oddziaływał też na kształt uroczystości nepomuceńskich, które w latach pomiędzy beatyfikacją i kanonizacją męczennika odbywały się w niemal każdej większej miejscowości państwa Habsburgów. Były one okazją do zaprezentowania tzw. pobożności barokowej, ale też stanowiły impuls do przygotowania godnej oprawy muzycznej, przeznaczonej na potrzeby liturgii, jak również kompozycji nieliturgicznych.

Prezentowany artykuł jest wstępną próbą zebrania w jednym katalogu i przybliżenia czytelnikowi choćby w zarysie wielkich form muzycznych, które związane są z imieniem św. Jana Nepomucena. Chodzi tu o kompozycje wokalne lub wokально-instrumentalne (oratoria, litanie, kantaty, msze, propria mszalne, ofertoria, motety, arie), które powstały ku czci męczennika z Pragi w okresie baroku, a potem klasycyzmu, jak również współcześnie, w XX-XXI w. W kompozycjach tych ogniskują się przejawy kultu św. Jana Nepomucena, wyraża się w nich także wiara twórców oraz odbior-

³ Teksty liturgiczne mszalne i brewiarzowe zostały zatwierdzone w 1721 r. dla Czech, Austrii, Niemiec, a dwa lata później dla Polski i Litwy.

⁴ Pieśni dedykowane św. Janowi Nepomucenowi stanowią największą grupę w całym zbiorze hymnografii czeskiej (Ivánek J., 2023). Aż 15 pieśni nepomuceńskich zawartych zostało w *Zbiorze pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*, wydanym w 1871 r. w Pelplinie (Kaczorowski R., 2021).

ców muzyki, którzy dzięki tym dziełom na nowo odkrywają wizerunek praskiego męczennika naszkicowany za pomocą słowa i muzyki, jej dźwięków, melodyki, harmonii czy też figur retorycznych. Wydaje się, że tego typu opracowań brakuje wciąż na gruncie literatury przedmiotu. Podjęta w niniejszym studium próba prezentacji i analizy dzieł muzycznych mieści się w obszarze badań określanych dziś jako hagiologia aspektowa (Parzych-Blakiewicz K., 2009; Towarek P., 2024).

Oratoria epoki baroku: Porsile, Balbi, Reutter starszy, Reutter młodszy, Monza, Caldara, Porpora, Stehlík

W latach dwudziestych i trzydziestych I poł. XVIII w. na terenie Czech, Austrii a także Włoch powstała dość pokaźna liczba oratoriów opowiadających o osobie i życiu Jana Nepomucena (m.in. G. Porsile, I. Balbi, G. Reutter st., G. Reutter mł., C.I. Monza). Owa intensyfikacja twórczości oratoryjnej wiązała się bezpośrednio z beatyfikacją i kanonizacją męczennika z Pragi. Dzieła te przybliży w swoim opracowaniu Jana Spáčilová (Spáčilová J., 2009)⁵, dlatego ograniczamy się tutaj do omówienia tylko wybranych przykładów.

Naszą uwagę kierujemy najpierw ku kompozycji autorstwa wielkiego Antonio Caldary (zm. 1736), kompozytora włoskiego, działającego w Mantui, Barcelonie, Rzymie, a od 1716 r. na dworze cesarskim w Wiedniu. Oratorium o Janie Nepomucenie napisał on za namową arcybiskupa Salzburga, Franza Antona von Harracha (zm. 1727), pochodzącego z czeskiej arystokracji i mającego duży wkład w proces wyniesienia na ołtarze męczennika z Pragi. Jak wskazuje Spáčilová, utwór został skomponowany na inaugurację kaplicy Jana Nepomucena w pałacu Mirabell w Salzburgu (12 maja 1726 r.). Autograf partytury, który obecnie znajduje się w archiwum Gesellschaft der Musikfreunde w Wiedniu, nosi tytuł *Oratorio di San Giovanni Nepomoceno* i zawiera datę ukończenia dzieła: „17 marca 1726”, bez wskazania jego celu (Spáčilová J., 2009, s. 152). Dzieło to składa się z instrumentalnego wstępu, piętnastu arii i recytatywów, duetu i krótkiego finałowego chóru (Caldara A., 2024),⁶. Kompozytor przeznaczył je dla pięciu solistów, którym towarzyszy zespół instrumentów smyczkowych (skrzypce, altówka, wiolonczela), *basso continuo*

⁵ Autorka wskazuje, że w omawianym okresie powstało 16 tego typu dzieł, w tym: cztery autorstwa G. Reuttera starszego, dwa G. Reutter młodszego, jedno G. Porsile, jedno I. Balbiego, sześć o niezidentyfikowanym autorstwie. Zob. zestawienie w formie tabeli (Spáčilová J., 2009, s. 159). Do zestawienia warto dołączyć jeszcze oratorium *La fedeltà costante di S Giovanni Nepomuceno* (1736), które skomponował w roku przyjęcia święceń kapłańskich Carlo Ignazio Monza (zm. 1739) (Garavaglia A., 2012).

⁶ Zob. współczesna krytyczna edycja dzieła opatrzona stosownymi komentarzami (Caldara A., 2024).

(organy lub klawesyn), a także trąbka, obecna w jednej tylko arii dzieła (Nigito A., 2024, s. XII).

Oratorium Caldary charakteryzuje się dramatycznym wydźwiękiem i teatralnością w porównaniu z wieloma tego typu barokowymi dziełami o tematyce hagiograficznej, choć jak wskazuje Alexandra Nigito, jest ono niemal identyczne z oratorium *Il segreto incontaminato* (1710, Mediolan) autorstwa Antonio Negriego (Nigito A., 2024, s. X). Legenda o Janie Nepomucenie została w *libretto* kompozycji przedstawiona w sposób niezwykle żywy i plastyczny. Widać tu wyraźne nawiązania do przekazów i legend, utrwalonych we wspomnianym już *Vita Beati Ioannis Nepomuceni* (1726). Osia fabuły jest tutaj konflikt pomiędzy królem Wacławem IV (*Venceslao*, bas) a jego żoną Joanną (*Regina*, sopran), którą władca podejrzewa o niewierność. Pełen zazdrości mąż bezskutecznie próbuje zmusić księdza Jana (*S. Giovanni*, alt), spowiednika królowej, by łamiąc tajemnicę spowiedzi wyjawiał mu wszystko, co od niej usłyszał. Wacław każe go torturować, a potem zabić poprzez zrzucenie z mostu do rzeki. Pośrednikiem między skonfliktowanymi stronami jest królewski minister (*Ministro*, tenor), który odgrywa również ważną rolę pod koniec oratorium, gdy pojawia się wzburzony tłum domagający się śmierci tyrana. Pozaziemską postacią, która przypomina o duchowym wymiarze dzieła, jest anioł (*Angelo*, sopran). Przemawia on do Jana, zwłaszcza podczas tortur zleconych katom przez króla. Partie, które wyśpiewuje, zapowiadają pojawienie się jednego z najbardziej znanych symboli świętego, czyli pięciu gwiazd, które objawia się potem nad głową męczennika (Spáčilová J., 2009, s. 155). Umuzycznienie tekstu libretta połączył Caldara, zgodnie z zasadami muzyki baroku, z zastosowaniem figur retorycznych, czy też pełnej symboli stylistyki. Na przykład w arii Jana Nepomucena *E'la vita de' mortali*, porównującej życie człowieka ze statkiem płynącym po morzu, wzburzone fale malowane są w naszej wyobraźni za pomocą partii skrzypiec. Natomiast w arii *T'offro, o Dio, le pene mie*, w której przyszedłszy męczennik powierza z westchnieniem swoją duszę Bogu, wykorzystane zostały przez kompozytora figury: *catabasis* (symbol zstępowania, złożenia życia w ręce Stwórcy) oraz *passus duriusculus* (podkreślenie emocji o negatywnym wydźwięku) (por. Bartel D., 1997, s. 214, 357).

Drugim ważnym nepomuceńskim oratorium tego okresu jest dzieło autorstwa neapolitańskiego kompozytora i pedagoga Nicola Porpory (zm. 1768) pt. *Il martirio di S. Giovanni Nepomuceno* (1732)⁷. Zacho-

⁷ *Il martirio di S. Giovanni Nepomuceno, azione sacra, per musica a quattro voci da cantarsi in Bruna nella quaresima dell'anno 1732. Per comando di ... Wolffango Annibale di Schrattenbach ... La poesia e del sig. Marchese di S. Christina. La musica a del sig. Nicola Porpora, maestro del Ospitale degl'Incurabili di Venezia*, za: Spáčilová J., 2006, s. 163; Trwa dyskusja nad datą powstania tego dzieła. Np. Arnold Schering twierdzi, że Porpora skomponował ten utwór dopiero w 1747 r. dla Pragi. Spáčilová natomiast, powołując się na najnowsze wydanie *New Grove Mu-*

wały się do dziś aż trzy kopie muzyczne tego utworu: dwie w Wiedniu (Österreichische Nationalbibliothek) i jedna w Berlinie (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz) (Spáčilová J., 2009, s. 149). Wiadomo, że kompozycja Porpory była jedną z wielu produkcji oratoryjnych, które wystawiano w Brnie w latach dwudziestych i trzydziestych XVIII w. pod patronatem biskupa ołomunieckiego kard. Wolfganga Hannibala von Schrattenbacha (zm. 1738) (Spáčilová J., 2013, Spáčilová J., 2018)⁸. Jak wskazuje Spáčilová, brneńska prasa wymienia jako autora libretta niejakiego „Marchese di S. Christina”, podczas gdy strona tytułowa wiedeńskiej kopii partytury podaje zapis: „Marchese d’Este S.ta Cristina”. Być może chodzi tu o włoskiego poetę Annibale Marchese, działającego w tym okresie w Neapolu (Spáčilová J., 2006, s. 163). Tekst libretta z wykonania oratorium w Brnie w 1732 r. zachował się w dwóch egzemplarzach, z których jeden znajduje się w Ołomuńcu (Vědecké knihovně v Olomouci), a drugi w Mediolanie (Biblioteca Nazionale Braidense Milano) (Porpora N., 2025a; Porpora N., 2025b). Okazuje się, że śpiewacy na dworze kard. Schrattenbacha nie byli tak dobrze wyszkoleni jak uczniowie Porpory. W związku z tym partytura włoskiego mistrza została dostosowana do możliwości brneńskiego ansamblu wokalnego poprzez wprowadzenie korekt i uproszczeń (Strakerlová I., 2017, s. 49–50).

W libretto oratoryjnym pojawia się czterech bohaterów (solistów): *San Giovanni* (św. Jan Nepomucen, sopran), *Angelo* (Anioł, sopran), *Venceslao Re di Boemia* (Wacław, król Czech, bas) oraz *Consigliere* (Doradca królewski, tenor), a w zakończeniu dzieła wprowadzony został chór męczenników (*Coro di Martiri*). Wokalistom towarzyszy dość duży zespół instrumentalny: 2 trąbki, 2 rogi, 2 oboje, smyczki i *basso continuo* (Spáčilová J., 2006, s. 163). Należy przypomnieć, że Porpora to przede wszystkim kompozytor operowy, dlatego też taki styl muzyczny odnajdziemy również w jego oratoriach, w tym także w opisywanym tu *Il martirio di S. Giovanni Nepomuceno*. Można nawet powiedzieć, że poza tematyką religijną dzieło to ma niewiele wspólnego z typową przecież dla barokowego oratorium duchowością. Potwierdzeniem tego jest m.in. uwertura oratorium, niemal identyczna z uwerturą opery Porpory pt. *Siface* (Spáčilová J., 2014, s. 148), a także wirtuozowskie arie pełne skomplikowanych koloratur (Strakerlová I., 2017, s. 48, 62)⁹, co oczywiście nie zmienia

sic Encyclopedia, twierdzi, że oratorium zostało napisane przez Porporę ok. 1730 r. w Wenecji (Spáčilová J., 2006, s. 164; Spáčilová J., 2014, s. 148).

⁸ Do grupy tych oratorów należy także dzieło Leonardo Leo dedykowane św. Mikołajowi z Mirry (Towarek P., 2025).

⁹ Potwierdza to dodatkowo fakt, że dwie arie z tego oratorium zostały wykorzystane w operze *Nitocri*, wystawionej na dworze kard. Schrattenbacha trzy lata później. Według Spáčilovej jest to jak dotąd jedyny odnotowany przykład zapożyczenia arii z przebadanego przez nią zbioru oratoriów do opery (Spáčilová J., 2021, s. 117).

faktu, że kompozycja ta zajmuje ważne miejsce wśród muzycznych dzieł dedykowanych św. Janowi Nepomucenowi. W wielu miejscach oratorium kompozytor wykorzystał typowe dla retoryki muzycznej baroku figury. Na przykład w duecie *Della fragile mia vita* (Jan Nepomucen i Anioł), wieńczącym pierwszą część oratorium, przy słowach *sino agli ultimi momenti* (do ostatnich chwil) zastosowana została figura *anabasis*, polegająca na wprowadzeniu w obydwu partiach wokalnych (Jan Nepomucen i Anioł) wznoszącego się pasażu, który trafnie ilustruje determinację Jana, by powierzyć się niebiosom i zdążyć ku nim, by zaufać i być wiernym Bogu aż do śmierci (Badárová Z., 2024, s. 47–48). Natomiast w arii Anioła *Guarda il Ciel, che s'apre*, wieńczącej oratorium, napisanej w tonacji A-dur (symbol wiary i nadziei w muzyce), doświadczamy otwierającego się nad męczennikiem z Pragi nieba, z którego schodzące zastępy (*Guarda*) przeciwstawiały się już wiele razy w dziejach świata tyranom i śmierci (przy wybrzmiewającym tutaj wielokrotnie słowie *tiranni* pojawiają się chromatyczne pochody, skoki i tryle symbolizujące zło) (Strakerlová I., 2017, s. 48).

Ciekawym oratorium nepomuceńskim, a jednak nieuwzględnionym w katalogu Spáčilovej, jest dzieło Václava Prokopa Stehlíka¹⁰ pt. *Rozmlouvání o nevynucené mlčenlivosti v zповědi svatě Jana Nepomuckého*. Kompozycja ta pochodzi najprawdopodobniej z pierwszej połowy XVIII w. i znajduje się w zbiorze muzykaliów kościoła pw. Najświętszej Trójcy w czeskim miasteczku Smečno (kraj środkowoczeski). Nie doczekała się ona dotychczas adaptacji i przedstawienia, a zasługuje na uwagę, choćby z tego względu, że jej libretto zapisane jest w języku czeskim. W oratorium tym, podobnie jak we wcześniej opisanych kompozycjach, odkrywamy raz jeszcze ukształtowany w przekazach ustnych, legendach i żywocie autorstwa Balbina wizerunek św. Jana Nepomucena jako: człowieka godnego zaufania, męża sprawiedliwego, strażnika milczenia i tajemnicy spowiedzi (por. Procházka K., 2010, s. 58–65).

***Litaniae Sancti Ioannis Nepomuceni* i muzyka na wodach Wełtawy w Pradze: Manschinger, Š. Brix, F.X. Brix, Koutník, Schenkirž, Gsur, Vocet**

Przykładem muzycznego upamiętnienia męczennika z Pragi jest duży zbiór litanii związanych z jego imieniem. Chodzi tu zwłaszcza o zupełnie nieznaną na gruncie polskim kompozycję, odnaniezoną niedawno w zbiorach muzycznych kościoła pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w miejscowości Klatovy (Czechy). Przez długi czas za autora tego dzieła uznawano Františka Xavera Brixiego (zm. 1771), gdyż to jego nazwisko

¹⁰ Nie znamy daty urodzin i śmierci kompozytora (Procházka K., 2010, s. 40).

było zapisane i przekreślone na okładkach partytury. Okazało się jednak, że twórcą umuzycznienia litanii jest Vojtěch Manschinger (zm. 1786)¹¹. Do odkrycia nepomuceńskiej litanii w Klatovych, a także do jej upowszechnienia w ramach koncertów, przyczynił się czeski badacz prof. Vit Aschenbrennen oraz prowadzone przez niego zespoły muzyczne: Kolegium pro duchovní hudbu Klatovy (zob. Pocta svatému Janu, 2015) i Consortium Musicum (zob. Manschinger V., 2025), Oryginalny tytuł odnalezionego dzieła brzmi: *Lytaniae Lauretanae, simul de S: Joanne Nep: / in D*, bowiem tekst litanii do św. Jana Nepomucena podany jest w rękopisach równoległe ze słowami litanii loretańskiej¹². Oznacza to więc, że w praktyce kompozycja Manschingera służyć mogła oprawie muzycznej nabożeństw ku czci Najświętszej Maryi Panny, jak również męczennika z Pragi. Autor przeznaczył ją dla czterech solistów (cantus, alt, tenor, bas), którym towarzyszy zespół instrumentów (dwoje skrzypiec, dwie trąbki, organy). Nie odnajdziemy tu bogatej ornamentyki muzycznej, zaledwie w kilku miejscach partia smyczków charakteryzuje się akcentami lub *staccato*. Litania podzielona została przez Manschingera na sześć części: *Kyrie, Mater, Virgo, Salus, Regina* i *Agnus*, którym równoległe odpowiadają nepomuceńskie wezwania (Rendlová E., 2013, s. 27). Podział na partie solowe, duety, czy też większe ansamble i chóry pozwala lokować tę kompozycję wśród dzieł o charakterze kantatowym.

Przywołaną tu formę kompozycji można było wykonać podczas nabożeństwa w kościele (np. przy ołtarzu św. Jana Nepomucena), albo w kaplicy domowej biskupa, księcia lub zamożnego arystokraty. Jak wskazują jednak Novák i Mašlanová, litania nepomuceńska była wpisana jako stały punkt w program tzw. praskiej *musica navalis* (muzyki okrętowej, muzyki na łodzi), prezentowanej co roku 15 maja na Wełtawie, w ramach obchodów upamiętniających Jana Nepomucena (Novák V., Mašlanová L., 1993; zob. też: Pokorný V., 2022). Oprócz litanii w ramach *navalis* miały swoje stałe miejsce jeszcze dwie kompozycje muzyczne: *concertus* (forma *da Capo*, potem przekształcona w *motetto*) oraz wielkanocna antyfona maryjna *Regina coeli* (ze względu na liturgiczny okres Wielkanocy). Zrodzone w XVII w. dzieło *musica navalis* przejął i zaczął moderować od 1715 r. praski Zakon Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą (*Ordo Militaris*

¹¹ W źródłach pojawia się również jako Manšinger lub Marschinger. Pochodził prawdopodobnie z rodziny kantorów z okolic miejscowości Louny (kraj ustecki, północno-zachodnie Czechy). Jego kompozycje kościelne można znaleźć w archiwach chórów kościelnych w całych Czechach (na Strahovie, u elżbietanek i franciszkanów w Pradze, w Žamberku, w Želivie). Te liczne dzieła pochodzą z końca XVIII i początku XIX w. (Rendlová E., 2013, s. 25).

¹² Oprócz litanii autorstwa Manschingera w zbiorze muzykaliów z Klatovych znajdują się jeszcze dwie tego typu kompozycje, w których teksty litanii loretańskiej i nepomuceńskiej umieszczono paralelnie. Poza tym klatovskie archiwum zawiera jeszcze siedem litanii dedykowanych wyłącznie Janowi Nepomucenowi (Rendlová E., 2013, s. 8).

Crucigerorum cum Rubea Stella)¹³, w tym także muzycy działający przy klasztorным kościele tej wspólnoty. Trzeba przypomnieć, że nieopodal tej właśnie świątyni znaleziono w 1393 r. wyrzucone przez Wełtawę ciało Jana Nepomucena. W klasztorным kościele zostało też ono pochowane, a później przeniesione do katedry św. Wita. Na tym gruncie, a zwłaszcza w oczekiwaniu na beatyfikację i kanonizację męczennika z Pragi (jak również po tych wydarzeniach), ukształtowała się tradycja upamiętniania jego osoby na łodziach zanurzonych wodach rzeki. Dlatego też przykłady kompozycji litanii nepomuceńskich (pisanych zwłaszcza na potrzeby *musica navalis*) odnajdziemy w twórczości bardzo wielu kompozytorów tego okresu. Potwierdzają to m.in. dzieła autorstwa Šimona Brixiego (zm. 1735)¹⁴ oraz jego syna, kapelmistrza katedry praskiej, Františka Xavera Brixiego (Trola E., 1929, s. 130)¹⁵, czy też mniej znanych twórców: Tomáša Norberta Koutníka (zm. 1775)¹⁶, benedyktyna Augustina Schenkirža (zm. 1797) (Mikuláš J., 2024, s. 91, 99, 104)¹⁷, Tobiasa Gsura (zm. 1796) oraz Jana Nepomucena Voceta (zm. 1843) (zob. Hochmanová J., 2023).

Kantata „Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému”: Jakub Jan Ryba

Ważnym i oryginalnym przykładem muzycznej dedykacji nepomuceńskiej, powiązanej z pobożnością ludową, jest dzieło czeskiego kompozytora

¹³ Początki istnienia i działalności Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą w Pradze w latach 1233–1235 łączą się z fundacją szpitalną księżnej czeskiej Agnieszki, którą potwierdził bullą papież Grzegorz IX (Jerzak N., 2007, s. 51).

¹⁴ Pochodził z Vlkavy koło Nymburka. Po przerwaniu studiów prawniczych związał się jako muzyk i chórmistrz z kościołem zakonu serwitów pw. św. Michała w Pradze, a przez ostatnie osiem lat życia był kantorem kościoła św. Marcina. Oprócz *Litaniae de S. Joanne Nepomuceno Foro, et Choro commodae* skomponował też *Concertus Festivus ac Solennis de Sancto Joanne Nepomuceno*. Jest to rodzaj kościelnego koncertu wokally-instrumentalnego, przeznaczony na głosy solowe oraz ansambl instrumentalny (dwoje skrzypiec, dwie trąbki, kotły i organy) (Štefan J., 1983, nr 177; Novák V., Mašlanová L., 1993, s. 100–107).

¹⁵ Trola wskazuje tu na trzy litanie skomponowane na potrzeby praskich krzyżowców, datowane: 1758, 1760 oraz 1765.

¹⁶ Urodził się i zmarł w Choceniu (kraj pardubicki), tu działał jako kantor, organista i kompozytor. Jego twórczość w pewnym sensie poprzedza muzyczne dzieło Jana Jakuba Ryby (nawiązania do muzyki ludowej). W dużym zbiorze jego kompozycji religijnych znajduje się aż pięć litanii nepomuceńskich: *Litaniae boemicae de Sancto Joanne Nepomuceno ex G* (1748), *Litaniae de Sancto Joanne Nepomuceno ex C* (1755), *Litaniae boemicae de Sancto Joanne Nepomuceno ex Dis* (1760), *Litaniae boemicae de Sancto Joanne Nepomuceno ex B* (1767), *Litaniae de Sancto Joanne Nepomuceno ex D* (zob. zbiór dzieł w Appendix pracy: Nováková K., 2008, s. 71–72).

¹⁷ Są to: zaginiona dziś *Lytaniae* [sic!] *de S. Joanne Nepomuceno* in D-dur (sopran, alt, tenor, bas; I–II skrzypce, altówka, I–II trąbka, kotły, organy); *Lytaniae Lauretanae et de Sancto Joan[ne] Nepomuceno* in d-moll (sopran, alt, tenor, bas; I–II skrzypce, altówka, organy); *Lytaniae de B. V. M.: & De S. Joanne Nepomuceno* in F-dur (sopran, alt, tenor, bas; I–II skrzypce, I–II trąbka in C, organy).

i pedagoga Jakuba Jana Ryby (zm. 1815)¹⁸. Myślmy tu o skomponowanej w 1803 r. kantacie pt. *Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému* (Berkovec J., 1995, s. 115–116). Jej powstanie wiąże się z Rožmitálem pod Třemšínem (Kraj środkowoczeski), gdzie kompozytor osiadł na stałe w 1788 r. Tu pracował jako nauczyciel, dyrygent chóru i organista w kościele parafialnym pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, a także w kaplicy filialnej pw. św. Jana Nepomucena przy szkole na rynku w Rožmitálu (Berkovec, J., 1990). Niewykluczone, że to właśnie z tym miejscem kultu świętego związane było powstanie wskazanego dzieła muzycznego. Odkryty całkiem niedawno *Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému* to czteroczęściowa kompozycja hymniczna, nosząca znamiona stylu od klasycznego do lekko romantycznego (Ryba J.J. Dílo, 2023). Przeznaczona została na głosy solowe (sopran, alt, tenor, bas), chór mieszany i orkiestrę. Jej czeski tekst jest zbliżony formą i treścią do bardziej znanego patetycznego utworu autorstwa Ryby pt. *Oktáv neb osmidenní Pobožnost k Svatému Janu Nepomuckému*, który pochodzi z tego samego roku. Struktura muzyczna kantaty to typowy przykład produkcji z czasu klasycyzmu, z uroczyste pomyślanym wstępem, zaczerpniętym z Symfonii nr 35 W.A. Mozarta, znanej jako „Haffnerowska”. W czterech częściach dzieła (I. *Velebáž Boha* / Uwielbienie Boga; II. *Jenom ctnost* / Tylko cnota; III. *Vypros milost* / Proś o łaskę; IV. *Patrone náš* / Patronie nasz) elementy chóralne przeplatają partie głosów solowych, a orkiestra (zwłaszcza smyczki) skłania się ku kwiecistej sonorystyce. Potężny finał kantaty mówi wiele o rozumieniu przez Rybę roli muzyki, objawiającej tu chrześcijańską radość oraz doświadczenie pokoju serca (por. Ryba J.J. Dílo, 2023)¹⁹. Naszkicowany przez kompozytora w *Chvalozpěve* wizerunek św. Jana Nepomucena (wyznawca Chrystusa, mąż zaufania i cnoty, patron spowiedzi, a zwłaszcza patron narodu czeskiego i jego tożsamości) wiąże się w pewnej mierze z wizerunkiem Braci Sołuńskich nakreślonym w kantacie *Svatý Cyril a Metoděj* (pierwotny tytuł *Chvalozpěv*), którą napisze w 1861 r. inny czeski kompozytor, ks. Pavel Křížkovský (zob. Towarek P., 2023, s. 147). Wizerunek ten utrwalają też kolejne dzieła kantora z Rožmitála, w tym przede wszystkim litanie z 1802 r., zatytułowana: *Tres Litaniae de Sancto Joanne Nepomuceno* (por. Dědečková V., 2009, s. 18).

¹⁸ Podstaw muzycznych uczył się u swego ojca Jakuba Ryby, kantora i organisty. W latach 1781–1784 był uczniem gimnazjum w Pradze. W tym czasie kontynuował naukę muzyki jako autodydakta. Od 1788 r. związany z Rožmitálem, gdzie zmarł popełniając samobójstwo. Spośród licznych kompozycji kościelnych (napisał ponad 30 mszy) szczególnie ważne i cenne są te, w których wprowadzał elementy czeskiej muzyki ludowej. Wśród nich pierwsze miejsce zajmuje *Czeska Msza Bożonarodzeniowa* (*Hej, mistře, vstaň bystre* – 1796), posiadająca wprawdzie strukturę mszy, ale z dodanymi do niej elementami dramatu (historii) o narodzinach Jezusa Chrystusa (Dziura W., 2004, s. 529–530).

¹⁹ Utwór został nagrany na płytę CD (Pocta českým světcům, 1995).

Msze okresu baroku i klasycyzmu: Caldara, Vogl, Leo, Haydn

Spoglądając na zbiór barokowych mszy dedykowanych św. Janowi Nepomucenowi²⁰, skupiamy uwagę na *Missa Sanctificationis Sancti Joannis Nepomuceni*, autorstwa wspomnianego już wyżej Antonio Caldary (zm. 1736)²¹. Dzieło to zostało napisane i wykonane w 1729 r. w katedrze św. Wita w Pradze dla uczczenia kanonizacji czeskiego męczennika. Być może o zamówieniu tej kompozycji u włoskiego mistrza zdecydował fakt, że odegrał on znaczącą rolę podczas koronacji cesarza Karola VI oraz jego żony Elżbiety Krystyny na króla i królową Czech w Pradze w 1723 r. (Veselá I., 2007, s. 57)²². Dyrygował on bowiem wówczas w zastępstwie chorego cesarskiego kapelmistrza Johanna Josefa Fuxa jego operą *Co-stanza e Fortezza*, a także wykonał kilka własnych utworów, w tym serenadę *La Concordia de' Pianeti*, którą usłyszała w Znojmie powracająca do Wiednia para cesarska (Veselá I., 2007, s. 66, 236). Związana z kanonizacją Jana Nepomucena msza Caldary składa się z siedmiu części: *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus*, *Benedictus*, *Agnus Dei* oraz *Dona nobis*. Należy ona do typu mszy kantatowych, co oznacza, że poszczególne części jej ordinarium mszalnego zostały przez kompozytora podzielone na mniejsze odcinki i partie przeznaczone dla solistów (arie, recytatywy), ansambli oraz chórów, którym towarzyszą grupy instrumentów. Caldara wprowadził do partytury mszy pełną orkiestrę z niezwykle silną reprezentacją instrumentów dętych (3 oboje, 2 trąbki, 2 puzony), czterech solistów oraz duży chór (por. *Missa Sanctificationis*, 2024; por. Spáčilová J., 2006). Podczas uroczystości z okazji kanonizacji wraz z przywołanymi tu częściami stałymi mszy wykonane zostało najprawdopodobniej także *Graduale [...] proprio di S. Giovanni Nepomuceno*, które Caldara skomponował w 1724 r. (Spáčilová J., 2009, s. 153–154; Kostílková M., 1983, s. 27). Poza tym w praskiej

²⁰ Na podstawie tylko zapisów inwentarzowych Emil Trolde wskazuje tu na takich kompozytorów, jak: Fiebig, Červenka, Dukát, Jakob, a także słynny Zelenka (nazywany katolickim Bachem), którego msza niestety zaginęła (Trolde E., 1929, s. 127–128).

²¹ Zdaniem Spáčilovej, autorstwo Caldary jest niepodważalne, choć jedyne źródło jakim była zachowana w katedrze św. Wita w Pradze partytura tej mszy, będąca własnością chórmistrza Kryštofa Gayera, przekazana została po jego śmierci w 1734 r. wspomnianemu już wyżej praskiemu Zakonowi Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą. W latach 30. XX w. partytura ta znajdowała się jeszcze w zbiorach zakonnych. Na podstawie zachowanych części tego źródła praski organista Ladislav Vachulka (zm. 1986) podjął się współczesnej edycji utworu, dzięki czemu msza została nagrana w 1963 r. przez Praską Orkiestrę Symfoniczną pod dyrekcją Václava Smetáčka. Dzieło to zostało też dwukrotnie wykonane na festiwalu Sagra Musicale Umbra w Perugii (1963, 1970) (Spáčilová J., 2012, s. 56–57). W 2024 r. w ramach obchodów 680. rocznicy utworzenia arcybiskupstwa w Pradze odbyło się premierowe wykonanie tego dzieła z udziałem historycznych instrumentów (Czech Ensemble Baroque, dyr. Roman Válek), według ponownie zrekonstruowanej partytury (Vojčáková V., 2024).

²² Karol VI oraz jego żona Elżbieta Krystyna byli wielkimi propagatorami kultu Jana Nepomucena, zabiegającymi o jego beatyfikację i kanonizację. Kult świętego na dworze cesarskim zdecydowanie podniósł jego rangę oraz sprawił, że stał się on modny na dworach europejskich.

katedrze wraz z kompozycjami Caldary zabrzmiało napisane specjalnie na tę okazję i przeznaczone na dwa chóry *Te Deum*, którego autorem jest pochodzący z Opola i działający w Pradze kompozytor, a jednocześnie zakonnik krzyżowiec Franz Ludwig Poppe (zm. 1730) (Walter R., 1989; Pośpiech R., 2012).

Z okazji 50. rocznicy wspomnianej wyżej kanonizacji, w 1779 r., napisana została i wykonana w katedrze św. Wita uroczysta *Missa Solemnis Sancti Ioannis Nepomuceni* (sygn. KLm-80-02). Autorem tego dzieła, potwierdzającego kult św. Jana Nepomucena, jest skrzypek, chórmistrz i zakonnik serwita Kajetana Vogel (zm. 1794), którego twórczość odznacza się wyraźnym nawiązaniem do epoki klasycyzmu, połączonym w wielu miejscach z elementami muzyki ludowej (Kramářová H., 2013, s. 38)²³. W mszy dedykowanej św. Janowi Nepomucenowi kompozytor wykorzystał dość awangardowe środki harmoniczne i instrumentalne, które z łatwością można porównać z późnymi dziełami Wolfganga Amadeusa Mozarta. Vogel udowodnił tu, że jest mistrzem formy, a jako wirtuoz skrzypiec potwierdził też doskonałość w sposobie instrumentacji partii smyczkowych, które brzmią w mszy błyskotliwie. Dzieło to, składające się z trzech części (*Kyrie, Gloria, Agnus Dei*), zostało przypomniane współczesnym odbiorcom muzyki sakralnej przez Kolegium pro duchovní hudbu pod dyktando wspomnianego już wyżej Vita Aschenbrennena (Koncert barokní, 2024).

Na pewno przed 1744 r. musiała powstać *Missa Sancti Joannis Nepomuceni*, której autorem jest, jak wskazują źródła, słynny kompozytor włoski, twórca oper i przedstawiciel tzw. szkoły neapolitańskiej Leonardo Leo (zm. 1744). Została ona skopiowana dla chóru katedry św. Wita w Pradze (syg. CZ-Pak 841; Leo L., 2022), ale kopia ta nie jest datowana, nie zawiera też jakichkolwiek szczegółów dotyczących jej powstania. Wiemy, że kompozycja przeznaczona jest na czterech solistów, chór oraz zespół instrumentów (dwoje skrzypiec, dwie trąbki, kotły, organy). Na podstawie identyfikacji sposobu zapisu kopisty, którym był Josef Antonín Sehling (zm. 1756)²⁴, można założyć, że kopia została wykonana w okresie jego działalności (Štefan J., 1983, nr 886). Jest więc prawdopodobne, że Sehling i jego środowisko zareagowali na niedawną kanonizację św. Jana Nepomucena, a wykonanie mszy stało się częścią tradycyjnych majowych obchodów ku czci męczennika w praskiej katedrze. Autorstwo Leonardo Leo jest sporne. *Répertoire International des Sources Musicales*

²³ Kompozycja ta powstała w okresie, w którym Vogel pracował jako dyrygent chóru u św. Michała w Pradze (1774–1778).

²⁴ Urodzony w 1710 r. w miejscowości Toužirn k. Karlovych Varów. Odbił studia muzyczne w Pradze i Wiedniu, następnie został chórmistrzem kościoła benedyktynów i kościoła kawalerów maltańskich w Pradze oraz nadwornym muzykiem księcia V. Morzina. Od 1737 r. był skrzypkiem w katedrze św. Wita oraz asystentem chórmistrza J.F. Nováka.

rejestruje tę mszę jako jego dzieło tylko we wskazanym wyżej przypadku, podczas gdy dwa inne źródła: pierwsze z praskiej kolekcji St. Vitus (syg. CZ-Pak 328; Štefan J., 1983, nr 344), drugie z kolekcji muzycznej klasztoru benedyktynów w Kremmsmünster w Austrii (syg. A-KR B 30/491)²⁵, wymieniają jako autora Johanna Franza Ehrenhardta (zm. 1749; zob. Ehrenhardt J.F., 2022a; Ehrenhardt J.F., 2022b). Choć owa rozbieżność pozostaje do dziś nierozstrzygnięta, to jednak z całą pewnością kompozycja ta potwierdza rozwój kultu liturgicznego oraz pamięć na gruncie muzyki o męczenniku z Pragi.

Ślady tej pamięci odnajdujemy także w twórczości Michaela Haydna (zm. 1806), młodszego brata bardziej rozpoznawalnego i słynnego Josepha. Myślimy tu o jego *Missa sancti Joannis Nepomuceni in C-dur* (MH 182) z 1772 r. (Haydn M., 1999)²⁶. Jej autograf znajdował się wcześniej w Preussischen Staatsbibliothek Berlin, a dziś przechowywany jest w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie (Mus. ms. autogr. Haydn, J.M. 2; zob. Haydn M., 1772). Dzieło to składa się z sześciu części (*Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*), w których kompozytor obsadził chór mieszany i orkiestrę (dwa oboje, dwie trąbki, dwoje skrzypiec, dwa puzony, kotły, organy). Okoliczności powstania tej kompozycji łączą się ze zmianą personalną na urządzie arcybiskupim w Salzburgu. W grudniu 1771 r. zmarł książę abp Sigismund Christoph von Schrattenbach, a jego następcą został Hieronymus Colloredo (Blazin D., 2004, s. 26). Mieszkańcy Salzburga zdecydowanie sprzeciwiali się jego kandydaturze i przyjęli nowego arcybiskupa z otwartą wrogością, co pozostawiło trwałe urazy w jego pamięci. Natomiast Haydn, jako nadworny kompozytor, zaczął zabiegać o przychylność abp. Colloredo i w ciągu kilku miesięcy od jego przybycia do Salzburga podarował mu szereg utworów instrumentalnych i wokalnych, w tym dwie duże litanie, kantatę gratulacyjną *Der gute Hirt* (*Dobry Pasterz*) oraz wspomnianą już *Missa Sancti Joannis Nepomuceni*, datowaną na 21 maja 1772 r. (dzień wspomnienia liturgicznego męczennika z Pragi) (por. Walterskirchen G., 1987, s. 65–68). Pomimo dodania w partyturze do grupy smyczkowej instrumentów dętych drewnianych i blaszanych, msza odznacza się stosunkowo zwartą i przejrzystą formą. Jak zauważa Sherman, kompozytor dostosował ją do potrzeb obowiązującego na gruncie muzyki kościelnej prawa, którego celem była większa prostota i zwięzłość kompozycji mszalnych, o co także zabiegał abp Colloredo. Zgodnie z tymi ideałami, Haydn pozostawił tekst mszy wręcz nienaruszo-

²⁵ W tym przypadku tytuł kompozycji brzmi: *Missa exsurge Domini* (Ehrenhardt J.F., 2022b).

²⁶ Autorem pierwszego współczesnego krytycznego wydania dzieła jest Charles H. Sherman.

ny, wprowadzając w zaledwie kilku miejscach powtórzenia słów i stosując w jego umuzyycznieniu styl homofoniczno-sylabiczny (Sherman Ch.H., 1999, s. II). Z tego powodu np. w końcowych taktach *Gloria* i *Credo* nie odnajdziemy typowej dla tego okresu wirtuozerii wokalne, czy też różnego rodzaju polifonicznych zabiegów (np. formy fugi), które tradycyjnie charakteryzują te właśnie fragmenty. Nie wiadomo, kiedy msza Haydna została wykonana po raz pierwszy, choć wiele wskazuje, że mógł być to właśnie dzień liturgicznego wspomnienia Świętego. Zachowane kopie dowodzą jednak, że była to jedna z mszy tego autora, które były wykonywane regularnie, aż do połowy XIX w. (Sherman Ch.H., 1999, s. II). Zaświadczają one wraz z innymi tego typu mszalnymi dedykacjami muzycznymi (np. Leopold Václav Dukát, Jan František Novák, Leopold Hofmann) o niezwykle wręcz żywotności czci okazywanej św. Janowi Nepomucenowi w rozległym cesarstwie Habsburgów (Fadrná T., 2007, s. 22; Polášek V., 2012, s. 41–42).

**Propria mszalne (ofertoria, motety, arie):
Dittersdorf, Predieri, Ziegler, Fischer, Zach, Kratochvíl,
Línek, Vogt, Jacob, Ebner, Montero**

Potwierdzeniem czci okazywanej na gruncie muzyki św. Janowi Nepomucenowi jest też znaczny zbiór propriów mszalnych: ofertoriów, motetów, arii. Przykładem tego może być *Aria in C: Nepomuc invicte heros*, która pochodzi ze zbioru rękopisów muzycznych kościoła farnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Kłodzku (niem. Glatz). Chodzi tu o unikatową kolekcję proveniencji jezuickiej. Zbiór ten wiąże się głównie z tradycjami muzycznymi jezuitów czeskiej prowincji Towarzystwa Jezusowego (Tarliński P. 2008; Pielech M., Januszkiewicz-Rębowska I., 2019). Wśród ulokowanych tu kompozycji dedykowanych świętym, honorowanym we wszystkich ośrodkach jezuickich, nie zabrakło też utworów ku czci św. Archanioła Michała, św. Józefa Kalasantego, czy też św. Jana Nepomucena, jako pomocniczych patronów kłodzkiego konwentu (Jeż T., 2019, s. 11). Autorem wskazanej arii jest związany z dworem biskupa wrocławskiego niemiecki kompozytor Karl Ditters von Dittersdorf (zm. 1799). Dzieło to przeznaczone zostało na głos altowy solo, dwoje skrzypiec, altówkę, flet poprzeczny oraz *basso continuo* (Pielech M., Januszkiewicz-Rębowska I., 2019, s. 122, nr 94). Jako *ofertorium* kompozycja Dittersdorfa przynależy do grupy propriów mszalnych, które powstawały w warsztatach wielu kompozytorów tego okresu, nie tylko dla potrzeb celebrowanej przy ołtarzu liturgii ku czci św. Jana Nepomucena, ale także wspominanej już *musica navalis* (muzyka na łodziach). Przykłady tego typu kompozycji (motety, arie) odnajdujemy w twórczości takich autorów, jak np. Luca

Antonio Predieri²⁷, Joseph Paul Ziegler²⁸, František Maternus Fischer, Jan Zach, František Kratochvíl, Jiří Ignác Línek, cysters Mauritius Vogt, benedyktyn Günther Jacob, mający chorwackie korzenie Leopold Ignatius Ebner, czy też wenezuelski kompozytor Ramón Montero, co wskazuje też na pozaeuropejski zasięg czci św. Jana Nepomucena i muzycznej pamięci o nim (Trolde E., 1929, s. 130–133; Fadrná T., 2007, s. 21). Warto dodać, że wskazane tu kompozycje związane były zawsze z tekstem łacińskim. Tymczasem w przywoływanym już wyżej zbiorze muzykaliów ze Smečna odnajdujemy *Motetto de s. Joanne Nepomuceno* Karela Loosa (zm. 1772), z tekstem w języku czeskim, co jest unikatem we wskazanej kolekcji (Procházka K., 2010, s. 48), a jednocześnie zapowiedzią procesów odradzania się tożsamości narodu czeskiego (por. Towarek, 2023, s. 147–148).

Kompozycje XX i XXI wieku: Říhový, Piskáček, Karczyński, Thuri, Ille, Marek, Spitzner, Derfl

O męczenniku z Pragi pamiętają też twórcy muzyki XX w., czego przykładem są m.in. cykle mszalne związane z jego imieniem. Myślimy tu np. o *Missa in honorem scti. Joannis Nepomuceni* z 1930 r., autorstwa Vojtěcha Říhový'ego (zm. 1950), którą kompozytor zadedykował prof. R.E. Stanovský'emu oraz chórowi kościoła św. Jana Nepomucena w amerykańskim Saint Louis (Říhový V., 1930)²⁹. Podobnym świadectwem jest także *Mše k počtě sv. Jana Nepomuckého* Rudolfa Piskáčka z 1937 r. (Valíková M., 2023, s. 94). Na większą uwagę zasługuje natomiast *Missa „Jubilare Deo” in honorem Sancti Nepomuceni Martyris* z 1949 r. (Dąbek S., 1996, s. 393), gdyż jej autorem jest polski kompozytor Aleksander Karczyński (zm. 1973)³⁰. Ukończywszy w 1907 r. Królewską Akademię Muzyczną

²⁷ Chodzi tu o motet *In omnem terram*, który z całą pewnością został napisany w okresie zatrudnienia kompozytora na stanowisku cesarskiego kapelmistrza w Wiedniu (1737–1751). Kopia dzieła (syg. AL.-A 532) przechowywana jest dziś w archiwum austriackiego opactwa benedyktynów w Lambach (Predieri L.A., 2023, *In omnem terram*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism603002088?sid=34250572> (2.03.2025)).

²⁸ Związany od urodzenia aż do śmierci (zm. 1767) z Wiedniem, gdzie pracował jako nauczyciel gry na skrzypcach w seminarium jezuickim oraz muzyk katedry pw. św. Szczepana i kaplicy dworskiej. Jest autorem motetu, który przeznaczony był na liturgię ku czci Najświętszej Maryi Panny oraz św. Jana Nepomucena. Kopia dzieła znajduje się w archiwum muzycznym klasztoru premonstratensów w austriackim Schlögl (Ziegler J.P., 2022, *Motetto de B.V.M. o Sancto Joanne Nepomuceno*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism600503195?sid=34250572> (2.03.2025)).

²⁹ Msza przeznaczona została na chór mieszany, organy oraz orkiestrę (I–II skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, flet, I–II klarnet, I–II róg, I–II trąbka, I–II puzon i kotły).

³⁰ Urodził się w 1882 r. w Pelplinie, jego ojciec Ignacy był organistą w pobliskiej Nowej Cerkwi. Aleksander był absolwentem pelplińskiego Collegium Marianum, a trzech jego bracia byli księżmi (jeden z nich to ks. Cyryl Karczyński, więzień obozu Stutthof i Sachsenhausen, gdzie został zakatowany w 1940 r.). Po niemal sześćdziesięciu latach przebywania na emigracji w USA powrócił w 1966 r. do Pelplina, gdzie zmarł (1973) i został pochowany.

w Monachium wyjechał do Stanów Zjednoczonych (Chicago), gdzie zamieszkał i pracował zawodowo do 1966 r. (Szumiński P., 1987). To właśnie w tym okresie, gdy był m.in. organistą kościołów pw. św. Apostołów Piotra i Pawła oraz Świętych Młodzianków, a także wykładowcą kolegiów w Chicago, powstała jego msza zadedykowana św. Janowi Nepomucenowi. Kompozytor oparł ją na melodyce z pieśni *Witaj Janie z Bolestawa*, która stała się materiałem integrującym całość kompozycji. Stanisław Dąbek wskazuje na ciekawe powiązania pomiędzy strukturami formalnymi poszczególnych części mszy, np. *Et in terra* (z *Gloria*) Karczyński wiąże materiałow z *Et in unam* (*Credo*), pierwsze *Agnus Dei* z pierwszym *Kyrie eleison*, a *Dona nobis* (z *Agnus*) z *Christe eleison* (Dąbek S., 1996, s. 52). Dzieło to, podobnie jak inne msze kompozytora, ma charakter wyważony, pozbawiony większych kontrastów, wpisujący się jednocześnie w szerszą ideę twórczą, czyli charakterystyczne dla Karczyńskiego próby nawiązania do stylu renesansowego. Brak tutaj wpływów, czy też śladów impresjonizmu muzycznego (por. Szumiński P., 1987, s. 22). Co istotne, jest ono też ważnym pozaeuropejskim świadectwem kultu św. Jana Nepomucena.

Ciekawym przykładem współczesnej nepomuceńskiej dedykacji muzycznej jest *Kantáta ke svatému Janu Nepomuckému*, którą skomponował w 1959 r. František Xaver Thuri (zm. 2019). Ten znakomity oboista, organista i muzykolog nazywany jest do dziś „ostatnim czeskim kompozytorem barokowym”, gdyż większość jego utworów nawiązuje do tej właśnie epoki (Thuri F.X., 2008). Muzyczna warstwa jego kantaty związana została z tekstem zapisanym w języku czeskim, podzielona na partie solowe, arie, recytatywy, chóry, którym towarzyszy orkiestra kameralna wraz z organami. To przepiękne dzieło opowiada na nowo historię Jana Nepomucena, nawiązując z jednej strony do znanego nam tekstu żywota, a z drugiej, pod względem barokowej melodyki i harmonii, do czasu beatyfikacji i kanonizacji praskiego męczennika (Thuri F.X., 2023; Ulrychová M., 2021, s. 14). Choć utwór ten powstał ponad sześćdziesiąt lat temu, to jest także chętnie przypominany również dziś, w XXI w. Chodzi tu m.in. o nagrania tej kompozycji³¹, a także jej prezentacje „na żywo”, wobec zgromadzonej publiczności. Przykładem może być koncert z udziałem solistów, Chóru Uniwersytetu Karola w Pradze oraz Orkiestry Filharmonii Pilzneńskiej, który odbył się 16 kwietnia 2021 r. w ramach obchodów 300. rocznicy beatyfikacji św. Jana Nepomucena w jego rodzinnym mieście Nepomuku, w kościele pw. św. Jakuba, gdzie przyszedł święty został ochrzczony (Ulrychová M., 2021, s. 14). Wydarzenie to zatytułowane w programie jako *Modlitba k sv. Janu Nepomuckému s Plzeňskou filharmonii* miało prawdziwie duchowy

³¹ Cała kantata została w 1993 r. uwieczniona na płycie CD (Homage to St. John of Nepomuk, 1993), natomiast wybrane arie kantatowe znalazły się na dwupłytyowym albumie CD, wydany w 2014 r. przez wytwórnię Černošická investiční s.r.o. (Thuri F.X., 2014).

i ewangelizacyjny wymiar, wpisując się w ważny dziś proces odradzania się kultu św. Jana Nepomucena w Czechach (Němec M., 2021).

O procesie tym świadczyć może również specjalny koncert multimedialny pt. *Jazyk svatého Jana*, który w tym samym 2021 r. pilzneńscy filharmonicy przygotowali dla dzieci oraz widzów rodzinnej. Jego celem było przypomnienie postaci i życia męczennika z Pragi za pomocą muzyki, słowa i obrazu. Scenariusz koncertu napisał Martin Pášma, a muzykę skomponował znany współczesny aranżer Tomáš Ille (ur. 1971). Towarzyszyły jej: wizualizacja świetlna, obrazy z komiksu przygotowanego przez artystę Richarda Broschardta, a także znakomita gra aktora Svatopluka Schullera, który wcielił się w postać św. Jana Nepomucena. Z projektem tym zespół odwiedził Nepomuk i inne miasta regionu pilzneńskiego. Koncert, będący formą spektaklu, był też odtwarzany w Studio S1 Czeskiego Radia Pilzno, a także prezentowany w szkołach (Ulrychová M., 2021, s. 17), co wydaje się niezmiernie ważne w kontekście ateizacji i wciąż zachodzących procesów erozji wiary chrześcijańskiej w społeczeństwie czeskim.

Nie tylko w Nepomuku, ale także w Pradze, w miejscu męczeńskiej śmierci św. Jana Nepomucena, uczczono 300. rocznicę jego beatyfikacji. W katedrze pw. św. Wita na rozpoczęcie Mszy św., której przewodniczył kard. Dominik Duka, zabrzmiały fragmenty opisanej już wyżej kantaty Thurięgo. Dzieło to znajduje się wciąż w archiwum chóru katedralnego i było wykonywane w tym samym miejscu również w mrocznych czasach komunizmu (Stejskal Z., 2008, s. 128). Fragmenty kantaty zaprezentowane zostały również podczas jednego z dziewięciu koncertów, które zorganizowano w ramach obchodów jubileuszowych 2021 r. w praskim kościele pw. św. Jana Nepomucena na Skałce. Cykl tych przedstawień, które swą muzyką nawiązywały do osoby i życia męczennika, przygotował znakomity zespół Bach-Collegium Praha (zob. Cyklus koncertu, 2021). Celem projektu było zwrócenie uwagi na ogromny wkład św. Jana Nepomucena w sferę kultury, duchowości, a także tożsamości narodu czeskiego. W ramach wspomnianego cyklu odbyła się też światowa premiera *Magnificat*, skomponowanego ku czci praskiego męczennika przez kompozytora i pianistę Jana Bernátka (ur. 1950) (Cyklus koncertu, 2021).

W obchody jubileuszu 300-lecia beatyfikacji wpisał się też reaktywowany w 2009 r. w Pradze projekt *musica navalis*, który powiązano z organizacją barokowego koncertu ku czci św. Jana Nepomucena na wodach Wełtawy oraz innymi elementami (Msza w katedrze św. Wita, procesja na most Karola, zdobienie koni i bryczek, regaty). Obecnie jest to największe wydarzenie kulturalne, religijne i duchowe organizowane w stolicy Czech w skali całego roku. Podobnie jak w XVIII w., tak również dziś, wybrany przez organizatorów kompozytor pisze utwór muzyczny na po-

trzeby wieczornego koncertu na wodzie. W ostatnich latach jest to znany dyrygent, autor tekstów, aranżer i pianista jazzowy Kryštof Marek (ur. 1967). Dotychczas przedstawił on w ramach *musica navalis* następujące kompozycje: *Mysterium sv. Jana Nepomuckého* (2016), *T.A.C.V.I. Mlčel jsem...* (2017), *Venezia di San Giovanni Nepomuceno* (2018), *Oratio Sancti Ioannis Pomuceni pro salute mundi* (2020), *Svatojánské zvony* (2021), oratorium *Pět Hvězd* (2023). Uwagę zwracają już same tylko tytuły tych kompozycji, które wskazują na głęboko religijne, chrześcijańskie i duchowe przesłanie (zob. Publikace, 2025). Podobne ślady muzycznej pamięci o św. Janie Nepomucenie odnajdujemy w wielu miejscach poza granicami Czech. Nie sposób wymienić wszystkie z nich, dlatego wspominaemy w tym miejscu tylko o dwóch kompozycjach. Chodzi tu o mszę *Johannes Nepomuk-Messe in G-Dur* napisaną w 2006 r. przez Geralda Spitznera (Austria) (Spitzner G., 2006) oraz *Małe Oratorium d-moll Nepomuk Nadświdrzański* z 2009 r., autorstwa Jerzego Derfla (Polska) (Rombel M., 2009)³².

Zakończenie

Celem powyższych refleksji było przybliżenie w zarysie wielkich form muzycznych dedykowanych św. Janowi Nepomucenowi. Ich powstanie wiąże się nierozzerwalnie z beatyfikacją (1721) i kanonizacją (1729) męczennika z Pragi. To właśnie w tym okresie odnotowujemy ogromny wzrost liczby komponowanych oratoriów związanych z jego imieniem i historią życia (Porsile, Balbi, Reutter st., Reutter mł., Monza, Caldara, Porpora, Stehlík). Są to dzieła powstałe pod wpływem przekazów i legend oraz funkcjonującego w obiegu od 1725 r. żywota męczennika *Vita Beati Ioannis Nepomuceni* (Balbin, Pfeffel), a ich powstawanie powiązane było z mecenatem cesarskim oraz biskupim (np. Salzburg, Ołomuniec). W kompozycjach tych św. Jan Nepomucen ukazany został za pomocą słowa i dźwięku (figury retoryczne, symbolika muzyczna) jako: wyznawca Chrystusa, człowiek sprawiedliwy i prawy, kapłan wierny swemu powołaniu, więzień cierpliwie znoszący tortury, skazaniec z wiarą i ufnością przyjmujący wyrok śmierci, przede wszystkim zaś jako spowiednik dochowujący tajemnicy spowiedzi, patron spowiadających się, a także opiekun pracujących na wodzie (marynarzy, żeglarzy, rybaków). Ważną grupę zaprezentowanych w niniejszym studium dzieł muzycznych stanowią litanie ku czci św. Jana Nepomucena (Manschinger, Š. Brixi, F.X. Brixi, Koutník, Schenkirž, Gsur, Vocet), które muzycy (soliści, chór, orkiestra) mogli wykonywać

³² Utwór oparty został o teksty: Małgorzaty Kupiszewskiej, Ireny Sarneckiej-Derkacz, Aleksandra Smolińskiego oraz twórców anonimowych. Za scenariusz, reżyserię i produkcję odpowiadał prof. Stanisław Górka.

w kościołach i kaplicach albo też w ramach tzw. *musica navalis* (muzyki okrętowej, muzyki na łodzi), prezentowanej dla upamiętnienia męczeństwa św. Jana Nepomucena w dzień 15 maja na wodach Wełtawy, u stóp mostu Karola w Pradze. Przeprowadzone badania potwierdzają, że szczególną rolę w przygotowaniu tych widowiskowych produkcji muzycznych oraz w propagowaniu kultu świętojańskiego odgrywał od 1715 r. Zakon Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą. Do ważnych muzycznych dzieł nepomuceńskich należy też kantata *Chvalozpěv k sv. Janu Nepomuckému*, którą skomponował do czeskiego tekstu Jan Jakub Ryba - nauczyciel, dyrygent i organista z Rožmitála. Dzieło to utrwała istniejący w świadomości wierzących wizerunek świętego z Pragi jako wyznawcy Chrystusa, męża zaufania i cnoty, patrona spowiedzi, przeciwnika tyranii, podkreślając jednocześnie jego rolę jako patrona narodu czeskiego i jego tożsamości, co można łączyć z ideą cyrylo-metodjańską i wizerunkiem Braci Sołuńskich, ukazanym w kantacie „Svatý Cyril a Metoděj” z 1861 r., której autorem jest ks. Pavel Křížkovský.

W okresie baroku i klasycyzmu z imieniem św. Jana Nepomucena związano też kompozycję łacińskich mszy (np. Caldara, Vogl, Leo, Haydn) oraz propriów mszalnych (Dittersdorf, Predieri, Ziegler, Fischer, Zach, Kratochvíl, Línek, Vogt, Jacob, Ebner), przy czym druga ze wskazanych form służyła nie tylko potrzebom celebracji liturgicznej (np. jako *ofertorium*), ale także jako element wspomnianej już *musica navalis* (concertus, aria, motet, wykonywane po litanii ku czci św. Jana Nepomucena). Ślady muzycznej pamięci o praskim męczenniku odnajdujemy też w muzyce XX i XXI w. Są to cykle mszalne ku czci św. Jana Nepomucena (Říhový, Piskáček) oraz muzyka kantatowa i oratoryjna (Thuri, Ille, Bernátek, Marek), która od 2009 r. powróciła na wody Wełtawy w ramach wskrzeszenia do życia projektu *musica navalis* (np. *Oratio Sancti Ioannis Pomuceni pro salute mundi* 2020; *Svatojánské zvony* 2021; *Pět Hvězd* 2023). Te przygotowane z wielkim rozmachem produkcje chóralno-symfoniczne, powiązane z widowiskiem świetlnym, ściągają dziś do Pragi rzesze turystów i melomanów, potwierdzając tym samym, że obecność wiary w kulturze jest dziś niezmiernie ważnym narzędziem ewangelizacji. Przykłady muzycznych odniesień do osoby św. Jana Nepomucena odnajdziemy też poza granicami Czech. Świadczą o tym kompozycje, które powstały m.in. w Austrii (Spitzner), Polsce (Derlf), Chorwacji (Ebner), a nawet w USA (Karczyński) i Wenezueli (Montero). Wszystkie te dzieła ubogacają znany nam dotychczas wizerunek świętego z Pragi, dopełniając to, co ofiarowały nam historia, legenda, literatura, malarstwo oraz rzeźba.

BIBLIOGRAFIA

- Babuchowski Andrzej, 2007, *Jan Nepomucen*, WAM, Kraków.
- Badárová Zuzana, 2024, *Duet „Della fragile mia vita”: z oratoria „Martirio di S. Giovanni Nepomuceno” od N. Porpory*, Diplomová práce, Janáčkova akademie múzických umění, Brno, https://is.jamu.cz/th/qqq33/DP_Badarova_Porpora_FINAL.pdf (27.02.2025).
- Balbin Bohuslao, Pfeffel Johann Andreas, 1725, *Vita B. Ioannis Nepomuceni*, w: *Śląska Biblioteka Cyfrowa*, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/162466/edition/152734?language=en> (24.02.2025).
- Bartel Dietrich, 1997, *Musica Poetica: Musical-Rhetorical Figures in German Baroque Music*, University of Nebraska Press, Lincoln–London.
- Berkovec Jiří, 1995, *Jakub Jan Ryba*, H & H, Praha.
- Berkovec Jiří, 1990, *Rožmýtský kantor*, Hudební rozhledy, t. 43, s. 280–283.
- Blazin Dwight, 2004, *Michael Haydn and „The Haydn Tradition”. A Study of Attribution, Chronology, and Source Transmission*, Dissertation, New York University, New York, https://www.academia.edu/7388366/Michael_Haydn_and_The_Haydn_Tradition_A_Study_of_Attribution_Chronology_and_Source_Transmission (2.03.2025).
- Caldara Antonio, 2024, *San Giovanni Nepomuceno. Oratorio Melodrammatico Sacro, Salzburg 1726*, ed. Alexandra Nigito, Adolf Hahnl, Ernst Hintermaier, Hollitzer Verlag, Wien.
- Cyklus koncertů k výročí 300 let blahorečení sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Jana Nepomuckého na Skalce*, w: *Bach Collegium Praha*, <https://bachcollegium.cz/svatojansky-varhanni-cyklus-2023/cyklus-koncertu-k-vyroci-300-let-blahoreceni-sv-jana-nepomuckeho-v-kostele-sv-jana-nepomuckeho-na-skalce-v-praze-2> (4.02.2025).
- Dąbek Stanisław, 1996, *Twórczość mszalna kompozytorów polskich XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dědečková Viktorie, 2009, *Jakub Jan Ryba a jeho skladby na české texty*, Bakalářská práce Univerzita Karlova v Praze, Praha, <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/28964> (28.02.2025).
- Dziura Witold, 2004, *Ryba Jakub Jan*, w: Elżbieta Dziębowska (red.), *Encyklopedia muzyczna PWM*, t. 8 (pe-r), s. 529–530.
- Ehrenhardt Johann Franz, 2022a, *Missa exsurge Domini*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism600172159?sid=34225733> (1.03.2025).
- Ehrenhardt Johann Franz, 2022b, *Missa in 4 Voci*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism600172159?sid=34225733> (1.03.2025).
- Fadrná Terezie, 2007, *Fragment rukopisného kancionálu ze sbírky rukopisů Moravské zemské knihovny v Brně (sign. 823.103)*, Bakalářská diplomová práce, Masary-

- kova univerzita, Brno, https://is.muni.cz/th/qdkmf/Fragment__sign._823.103_.pdf (2.03.2025).
- Garavaglia Andrea, 2012, *Monza Carlo Ignazio*, w: *Treccani. Dizionario Biografico degli Italiani*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ignazio-monza_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-ignazio-monza_(Dizionario-Biografico)/) (2.03.2025).
- Haydn Michael, 1999, *Missa sancti Joannis Nepomuceni MH 182*, ed. Ch.H. Sherman, Carus Verlag, Stuttgart.
- Haydn Michael, 1772, *Missa S.ti Joannis Nepomuceni a 4 Voci in pieno con Stromenti*, w: *Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa*, <https://www.jbc.bj.uj.edu.pl/Content/923604/NDIGMUZ003937.pdf> (1.03.2025).
- Hochleitner Janusz, Scheer Iwona, 1998, *Obrońca przed wylewami rzek. Niezwykłe dzieje życia i kultu św. Jana Nepomucena*, Wydawnictwo JH, Elbląg–Świdnica.
- Hochleitner Janusz, 1996, *Powiernik tajemnic królowej. Kult świętego Jana Nepomucena na Warmii*, Elbląg 1996.
- Hochleitner Janusz, 2009, *Św. Jan Nepomucen jako katolicki bohater kulturowy*, *Studia Elckie*, t. 11, s. 123–136.
- Homage to St. John of Nepomuk*, 1993, płyta CD, wyk. Czech Chamber Chorus, Czech Madrigal Singers, Virtuosi di Praga, dyr. F.X. Thuri, wytwórnia: Lupulus, w: *Čeští madrigalisté*, <https://www.cesti-madrigaliste.cz/index.php?id=disco-graphy&lang=en> (3.03.2025).
- Ivánek Jakub, 2023, *Songs about St. John of Nepomuk from the 17th to the 19th century (especially broadside ballads)*, *Bohemica litteraria*, t. 26.1, s. 67–88.
- Jerzak Norbert, 2007, *Początki działalności szpitalniczej Krzyżaków z Czerwoną Gwiazdą na Śląsku*, *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, t. 2(11), s. 48–56.
- Jeż Tomasz, 2019, *Historia zbioru*, w: Marta Pielech, Iwona Januszkiewicz-Rębowska, *Musicalia Collegii Glacensis Societatis Jesu*, *Fontes Musicae in Polonia A/III*, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa, s. 5–11.
- Kaczorowski Robert, 2021, “Confession Seals the Mouth” *The cult of St. John of Nepomuk – a Martyr of the Sacramental Mystery – on the Example of 15 Songs from the Collection of Catholic Devotional Hymns for Church and Home Use, Published in Pelplin in 1871 Selected Theological and Musical Issues*, *Poznańskie Studia Teologiczne*, t. 39, s. 245–256.
- Knapieński Ryszard, 2002, *Przedstawienie św. Jana Nepomucena w sztukach plastycznych jako przykład ikonografii hagiograficznej*, w: Stanisław Rosik, Przemysław Wiszewski (red.), *Imago narrat. Obraz jako komunikat w społeczeństwach europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 111–135.
- Koncert barokní hudby v rámci svatojánské Barokní noci v Klatovech*, 2024, w: *Kolegium pro duchovní hudbu Klatovy*, <http://www.kolegium-klatovy.eu/koncert-barokni-hudby-v-ramci-svatojanske-barokni-noci-v-klatovech-494> (26.02.2025).
- Kostílková Marie, 1983, *Nástin dějin svatovítského hudebního kůru*, w: *Ecclesia metropolitana Pragensis. Catalogus collectionis operum artis musicae*, Vol. 1, ed. Jiří Štefan, Editio Supraphon, Praha, s. 14–33.

- Kramářová Helena, 2013, *Chrámové inventáře hudebnin 2 přelomu 18. a 19. století Hradyňské inventáře*, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, https://is.muni.cz/th/l2yl2/BP_-_Kramarova.pdf (24.02.2025).
- Kuźmiak Katarzyna, 1997, *Jan Nepomucen*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, k. 812–813.
- Leo Leonardo, 2022, *Missa Sancti Joannis Nepomuceni*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism550268027?sid=34222489> (1.03.2025).
- Manschinger Vojtěch, 2025, *Litaniae Lauretanae, simul de S: Joanne Nepom.* In D, w: *Consortium Musicum. Repertoár*, <https://www.consortiummusicum.eu/reper-toar/> (18.02.2025).
- Marek Aneta, 2023, *Przejawy kultu św. Jana Nepomucena na przykładzie Czech i Polski*, w: Tomasz Lesiów (red.), *Doskonalenie jakości usług przewodnickich w dobie pandemii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 393–411.
- Mikuláš Jiří, 2024, *P. Augustin Schenkirž OSB (1736–1797) Benediktinský mnich a skladatel*. Národní knihovna České republiky, Praha.
- Missa Sanctificationis Sancti Joannis Nepomuceni*, 2024, w: *Czech Ensemble Baroque*, <https://www.ebcz.eu/novinky/caldara-handel/> (28.02.2025).
- Němec Miroslav, 2021, *Svatojánské oslavy k 300. výročí blahořečení sv. Jana Nepomuckého*, w: *Matice Svatého Jana Nepomuckého*, https://www.msjn.cz/cs/novinky/svatojanske-oslavy-k-300-vyroci-blahoreceni-sv-jana-nepomuckeho_969 (3.03.2025).
- Nigito Alexandra, *Vorwort*, w: Caldara A., 2024, *San Giovanni Nepomuceno. Oratorio Melodrammatico Sacro*, Salzburg 1726, ed. Alexandra Nigito, Adolf Hahnl, Ernst Hintermaier, Holitzer Verlag, Wien, s. VII–XI.
- Nováková Klára, 2008, *Tomáš Norbert Koutník "Regina coeli"*, Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno, https://is.muni.cz/th/ri92a/Tomas_Norbert_Koutnik_-_Regina_Coeli.pdf (2.03.2025).
- Novák Vladimír, Mašlanová Ludmila, 1993, *Musicae Navales Pragensis: Pražské loďní hudby 18. Století*, Národní knihovna České republiky, Praha.
- Parzych-Blakiewicz Katarzyna, 2019, *Hagiologia 'aspektowa' jako perspektywa integracji badań teologicznych i nieteologicznych*, *Studia Warmińskie*, t. 56, s. 249–264.
- Pielech Marta, Januszkiewicz-Rębowska Iwona, 2019, *Musicalia Collegii Glacensis Societatis Jesu*, *Fontes Musicae in Polonia A/III*, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa.
- Pocta českým světcům*, 1995, płyta CD, wyk. Český filharmonický sbor Brno, Čestí komorní sólisté, dyr. Petr Fiala, wytwórnia: Panton.
- Pocta svatému Janu Nepomuckému*, 2015, w: *Kolegium pro duchovní hudbu Klatovy*, <http://www.kolegium-klatovy.eu/in-honorem-sancti-ioannis-nepomuceni> (18.02.2025).

- Pokorný Vojtěch, Mikulec Jiří, Blažek Petr, 2022, *Musica Navalis: Dějiny slavností a kultu sv. Jana Nepomuckého*, Svatojánský spolek, Praha.
- Polášek Vojtěch, 2012, *Missa Sancti Joannis Nepomuceni od Jana Františka Nováka*, Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze. Praha, <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/42083> (2.03.2025).
- Porpora Nicola, 2025a, *Il Martirio di S. Giovanni Nepomuceno, azione sacra : per Musica a Quattro Voci da Cantarsi in Bruna nella Quaresima dell Anno 1732*, w: *Digitální knihovna dokumentů digitalizovaných na objednávku (EOD). Vědecké knihovny v Olomouci*, <https://eod.vkol.cz/35478/35478.pdf> (15.02.2025).
- Porpora Nicola, 2025b, *Il Martirio di S. Giovanni Nepomuceno, azione sacra : per Musica a Quattro Voci da Cantarsi in Bruna nella Quaresima dell Anno 1732*, w: *Biblioteca Nazionale Braidense. Ufficio Ricerca Fondi Musicali*, <http://www.urfm.braidense.it/rd/05599.pdf> (15.02.2025).
- Pośpiech Remigiusz, 2012, *Franz Ludwig Poppe (1671–1730) – opolanin w Pradze*, w: Franciszek Wolnik (red.), *Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi Kopcowi*, Wydawnictwo Wydziału Teologii Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 177–186.
- Predieri Luca Antonio, 2023, *In omnem terram*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism603002088?sid=34250572> (1.03.2025).
- Procházka Karel, 2010, *Skladby na české a latinské neliturgické texty 18. století z chrámové sbírky ve Smečně*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25034/DPTX_2009_2_11210_0_254689_0_86926.pdf?sequence=1&isAllowed=y (21.02.2025).
- Publikace, 2025, w: *Navalis. Festum Sancti Ioannis Nepomuceni*, <https://www.navalis.cz/publikace> (5.03.2025).
- Rendlová Eliška, 2013, *Kompozice litaní v klatovské hudební sbírce*, Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/9220/1/DP_Rendlova.pdf (18.02.2025).
- Říhovský Vojtěch, 1930, *Missa in honorem scti. Joannis Nepomuceni ad quatuor voces inaequales et organo obl.*, violino I, II, viola, Violoncello, basso, flauto, clarinetto I, II, corno I, II, tromba I, II, trombone I, II & timpani ad lib., Op. 92, Wydawnictwo Mojmir Urbánek, Praha.
- Rombel Mariusz, 2009, *Nepomuk Nadświdrzański*, w: *Echo Katolickie*, <https://echo.katolickie.pl/nepomuk-nadswidrzanski/> (4.03.2025).
- Ryba Jakub Jan. Dílo, 2023, w: *Společnost Jakuba Jana Ryby*, <https://www.jakub-janryba.cz/jakub-jan-ryba/dilo> (28.02.2025).
- Sherman Charles H., 1999, *Vorwort*, w: Haydn M., 1999, *Missa sancti Joannis Nepomuceni MH 182*, ed. Ch.H. Sherman, Carus Verlag, Stuttgart, s. II–III.
- Spačilova Jana, 2006, *Hudba na dvoře olomouckého biskupa Schrattenbacha (1711–1738). Příspěvek k libretistice barokní opery a oratoria*, Disertační práce, Masa-

- rykova univerzita, Brno, https://is.muni.cz/th/82417/ff_d/text_disertace.pdf (15.02.2025).
- Spáčilová Jana, 2006, *Vztah hudby a slova v chrámové hudbě vídeňského baroka na příkladu kompozice Credo Antonia Caldary*, w: *Slovo a hudba ako štrukturálno-architektonický celok hudobného myslenia 17.-18. storočia. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie, Prešov (SK), 23.-25.11.2005*, Súzvuk, Prešov, s. 57–73.
- Spáčilová Jana, 2009, *Das „Oratorio di S. Giovanni Nepomuceno“ von Antonio Caldara im Kontext der Nepomuk-Oratorien in den 20er Jahren des 18. Jahrhunderts*, *Musicologica Austriaca*, t. 28, s. 145–160.
- Spáčilová Jana, 2012, *Moravské prameny mešní tvorby Antonia Caldary: problém autenticity*, *Hudební věda*, t. 49/1–2, s. 45–80.
- Spáčilová Jana, 2013, *K provozování oratorií v Brně v 1. polovině 18. století*, *Opus musicum*, t. 45/6, s. 6–16.
- Spáčilová Jana, 2014, *Unbekannte Brünner Oratorien Neapolitanischer Komponisten vor 1740*, *Musicologica Brunensia*, t. 49/1, s. 137–161.
- Spáčilová Jana, 2018, *Hudba na dvoře olomouckého biskupa Schrattenbacha*, *Konvikt*, Olomouc.
- Spáčilová Jana, 2021, *Between Opera and Oratorio. The Pasticcio Oratorios in Prague and Brno ca 1720–1760*, *Musicology Today*, t. 18, s. 114–126.
- Spitzner Gerald, 2006, *Johannes Nepomuk-Messe in G-Dur*, w: *Gerald Spitzner. Komponist und Schriftsteller*, <https://geraldspitzner.wordpress.com/johannes-nepomuk-messe-in-g-dur/> (4.03.2025).
- Stejskal Zdeněk, 2008, *Duchovní hudba na pražských katolických kůrech v době kulturní nesvobody 1948-1989*, Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Praha.
- Strakerlová Iva, 2017, *Nicola Porpora a jeho oratorium „Il Martirio di S. Giovanni Nepomuceno“ (Brno 1732)*, Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, https://theses.cz/id/zcfwzh/Bakal_sk_prce_-_Strakerlov.pdf?lang=en (17.02.2025).
- Szumiński Piotr, 1987, *Aleksander Karpiński kompozytor polski czy polonijny?*, *Ruch Muzyczny*, t. 31/15, s. 20–22.
- Šedivá Eliška i in. (red.), 2023, *Uchovat, prozkoumat, oživit. České sbírky hudebních pramenů a jejich zpracování*, Národní knihovna ČR, Praha.
- Štefan Jiří, 1983, *Ecclesia Metropolitana Pragensis Catalogus Collectionis Operum Artis Musicae*, Vol. 2, *Catalogus Artis Musicae in Bohemia et Moravia Cultae: Artis Musicae Antiquioris Catalogorum Series 4*, Editio Supraphon, Praha.
- Tarlinski Piotr, 2008, *Die Pflege der Kirchenmusik bei den Jesuiten in Glatz (Kłodzko) im 18. Jahrhundert*, w: Ladislav Kačic, Svorad Zavarský (ed.), 2008, *Aurora Musas nutrit. Die Jesuiten und die Kultur Mitteleuropas im 16.–18. Jahrhundert*, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Bratislava, s. 261–274.

- Thuri František Xaver, 2008, w: *Český hudební slovník osob a institucí*, https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=1002548 (3.03.2025).
- Thuri František Xaver, 2023, *Kantáta ke sv. Janu Nepomuckému*, w: *You Tube*, <https://www.youtube.com/watch?v=a63buFu0WfA> (3.03.2025).
- Thuri František Xaver: *Liturgický rok*, 2014, w: *Virgo Art*, <https://www.virgoart.cz/produkt/frantisek-xaver-thuri-liturgicky-rok/> (3.03.2025).
- Towarek Piotr, 2023, *Great musical forms dedicated to Saints Cyril and Methodius*, *Forum Teologiczne*, t. 24, s. 143–158.
- Towarek Piotr, 2025, *Św. Mikołaj z Myry w wielkich formach muzycznych okresu średniowiecza, renesansu i baroku. Zarys problematyki*, *Vox Patrum*, t. 94, s. 723–750.
- Towarek Piotr, 2024, *Wielkie formy muzyczne jako miejsce teologicznej pamięci o Świętych*, *Studia Elbląskie*, t. 25, s. 389–410.
- Trolda Emil, 1929, *Hudba svatojanská*, w: Vilém Bítar, Karel Procházka (red.), *Praegensia svatojanská. Sborník statí o kultuře českého baroka*, Výbor Svatojanský, Praha, s. 123–133.
- Ulrychová Marta, 2021, *K oslavám se připojujeme s obrovskou radostí. Rozhovor s ředitelkou Plzeňské filharmonie Lenkou Kavalovou*, w: *Programové noviny 1721–2021*, s. 14–17, <https://www.nepomuk.cz/data/catalog/nn2021-special-sjn-f6346.pdf> (3.03.2025).
- Valíková Markéta, 2023, *Schwarzenberská hudební sbírka v Českém Krumlově*, w: Eliška Šedivá i in. (red.), *Uchovat, prozkoumat, oživit. České sbírky hudebních pramenů a jejich zpracování*, Národní knihovna ČR, Praha, s. 85–99.
- Vlček Emanuel, 1993, *Jan z Pomuku /Sv. Jan Nepomucký/: jeho život, umučení a slavné působení ve světle současné historie a antropologie*, *Postavy českých dějin očima antropologa 1*, Vesmír, Praha.
- Walterskirchen Gerhard, 1987, *Johann Michael Haydn in seiner Funktion als Hof- und Domorganist und Lehrer am Kapellhaus*, *Mozart Jahrbuch*, t. 88, s. 65–68.
- Walter Rudolf, 1989, *Das doppelchörige „Te Deum“ von Franz Ludwig Poppe*, *Oberschlesisches Jahrbuch*, t. 5, s. 127–138.
- Veselá Irena, 2007, *Císařský styl v hudebně-dramatických dílech provedených za pobytu císaře Karla VI. v českých zemích roku 1723*, *Disertační práce*, Masarykova univerzita v Brně, Brno, <https://is.muni.cz/th/pbyza/Dizertace.pdf> (28.02.2025).
- Vojčáková Veronika, 2024, *Za zvuků barokních fanfár: Gala koncert pro Arcibiskupství*, w: *Opera Plus*, <https://operaplus.cz/za-zvuku-baroknich-fanfar-gala-koncert-pro-arcibiskupstvi/> (28.02.2025).
- Ziegler Joseph Paul, 2022, *Motetto de B:V:M: o Sancto Joanne Nepomuceno*, w: *Répertoire International des Sources Musicales*, <https://opac.rism.info/id/rismid/rism600503195?sid=34250572> (2.03.2025).

